

Sisäministeriö
Rajavartiolaitoksen esikunta
Puhelinvaihte +358 295 420 000
rajavartiolaitos@raja.fi
PL 3 / PO Box 3 – Vilhonvuorenkatu 6

MERELLISTEN ONNETTOMUUKSIEN TUTKINTA

1. YLEISTÄ

Merellä tapahtuneen onnettomuuden tai vaaratilanteen tutkinta voidaan jakaa seuraaviin osa-alueisiin:

- Onnettomuustutkintakeskuksen turvallisuustutkinta
- Meriturvallisuuteen liittyvä tutkinta ja aluksen merikelpoisuuden arviointi
- Poliisitutkinta ja mahdollinen esitutkinta

Merellä tapahtuneen onnettomuuden tai vaaratilanteen tutkintaa suorittavat samanaikaisesti ja osin yhteistyössä Onnettomuustutkintakeskus, Liikenne- ja viestintävirasto, Traficom sekä poliisi tai muu esitutkintaviranomainen. Meripelastustilanteessa muiden toimijoiden on mahdollisuuksien mukaan huomioitava, etteivät he omalla toiminnallaan haittaa, vaikeuta tai estä asian myöhempää tutkintaa. Myöskään käynnistyvä tutkinta ei saa haitata pelastus- ja johtamistoimia.

2. TURVALLISUUSTUTKINTA

Onnettomuustutkintakeskus on oikeusministeriön yhteydessä toimiva riippumaton ja itsenäinen viranomais, jonka tehtävänä on tutkia vakavia onnettomuuksia ja niiden vaaratilanteita. Onnettomuustutkintakeskus tutkii eurooppalaisten säädösten (EU direktiivi 2009/18/EY) ja Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten (IMO Casualty Investigation Code, MSC.255(84)) mukaisesti vesiliikenteessä tapahtuneet onnettomuudet ja vakavat vaaratilanteet. Lisäksi Onnettomuustutkintakeskus voi tutkia muut onnettomuudet ja vaaratilanteet sekä useat samankaltaiset onnettomuudet tai vaaratilanteet teematutkintana.

Turvallisuustutkinnan tarkoituksena on yleisen turvallisuuden lisääminen, onnettomuuksien ja vaaratilanteiden ehkäiseminen sekä onnettomuuksista aiheutuvien vahinkojen torjuminen. Turvallisuustutkintaa ei tehdä oikeudellisen vastuun kohdentamiseksi.

Onnettomuustutkintakeskuksella on ympärivuorokautinen päivystys. Onnetto-

muuspaikalla pelastustoimiin osallistuvan viranomaisen tulee turvallisuustutkintalain mukaan viipymättä ilmoittaa Onnettomuustutkintakeskukselle tapahtumasta, joka ilmoittajan arvion mukaan voi tulla tutkittavaksi. Ilmoitusvelvollisuus on myös muulla turvallisuutta valvovalla viranomaisella omalla toimialallaan sekä sillä, joka on vastaanottanut onnettomuus- tai vaaratilannetta koskevan ilmoituksen. Kun virasto on saanut tiedon onnettomuudesta tai vaaratilanteesta, hankitaan tapahtumasta lisätietoja ja aloitetaan tarvittaessa alustava tutkiminta. Onnettomuustutkintakeskus nimeää jokaista tutkintaa varten asiantuntevan tutkintaryhmän.

Turvallisuustutkinnassa selvitetään tapahtumien kulku, syyt ja seuraukset sekä tehdyt pelastustoimet ja viranomaisten toiminta. Tutkinnassa selvitetään erityisesti, onko turvallisuus otettu riittävästi huomioon onnettomuuteen johtaneessa toiminnassa sekä onnettomuuden tai vaaran aiheuttajina taikka kohteina olleiden laitteiden ja rakenteiden suunnittelussa, valmistuksessa, rakentamisessa ja käytössä. Lisäksi selvitetään, onko johtamis-, valvonta- ja tarkastustoiminta asianmukaisesti järjestetty ja hoidettu. Tarvittaessa on myös selvittävää mahdolliset puutteet turvallisuutta ja viranomaisia koskevissa säännöksissä ja määräyksissä.

Onnettomuustutkijoilla on laajat oikeudet päästä onnettomuuspaikalle ja tutkia siellä onnettomuuteen liittyviä esineitä, laitteita ja rakenteita. Onnettomuustutkintakeskus ja tutkintaryhmän johtaja voivat määrätä onnettomuuspaikan eristettäväksi; onnettomuuspaikalla olevia esineitä ja muuta aineistoa, joilla saattaa olla merkitystä tutkinnassa, ei saa ilman Onnettomuustutkintakeskuksen tai tutkintaryhmän johtajan lupaa hävittää, viedä pois eikä liikutella, ellei siihen ole pakottavaa syytä.

Turvallisuustutkintaa tekevien on salassapitosäännösten estämättä oikeus saada tarpeelliset tiedot mm. poliisin, pelastustoimen, hätäkeskuksen, terveydenhuollon

viranomaisten ja muiden viranomaisten toiminnasta onnettomuuden yhteydessä ja varautumisesta onnettomuuksiin sekä välttämättömät tiedot onnettomuuteen liittyvän kulkuneuvon, laitteen, ja liikenteenohjausjärjestelmän toimintaa, onnettomuuden olosuhteita sekä puhe- ja viestiliikennettä rekisteröivistä laitteista sekä muista vastaavista tallentimista.

Elektronisten järjestelmien – esimerkiksi VTS, VDR, AIS, ECDIS, ENC - avulla saadaan tutkinnan käyttöön rekisteröityä tietoa alusten liikkeistä, ohjausjärjestelmistä ja komentositayhteistyöstä. Näiden sähköisten rekisteröintitietojen tallennuksen varmentaminen ja niiden saanti tutkinnan käyttöön on tärkeä osa tutkinnan aloitusta. Rekisteröintitiedot auttavat onnettomuuden välittömän syyn selvittämisessä, mutta sen lisäksi tutkinnassa selvitetään mahdollisia organisatorisia ja inhimillisiä taustatekijöitä.

Turvallisuustutkintaa tekevillä on oikeus päästä kulkuvälineisiin, toimitiloihin ja muihin tiloihin sekä alueille, jos siten voidaan saada tarpeellista tietoa turvallisuustutkinnassa. Tutkijat ja asiantuntijat toimivat virkavastuulla ja heillä on salassapitovelvollisuus. Turvallisuustutkinnan julkisuutta koskevat samat julkisuuslain mukaiset periaatteet kuin muuta valtionhallintoa. Tutkintaa tekevillä on lisäksi turvallisuustutkintalain mukaisesti todistamiskielto oikeudessa siitä, mitä hän yksittäisessä tutkintatehtävässä on saanut tietää onnettomuudesta.

Jos tutkinnan aikana havaitaan turvallisuuspuute, joka edellyttää kiireellisiä toimia, Onnettomuustutkintakeskus ilmoittaa siitä välittömästi asianomaiselle viranomaiselle.

Onnettomuustutkintakeskus tiedottaa turvallisuustutkinnasta ja sen edistymisestä. Tutkinnan kulusta tiedotetaan erityisesti vahinkoa kärsineille, surmansa saaneiden läheisille, pelastustoimiin osallistuneille viranomaisille sekä niille, joihin onnettomuuden vaikutukset muuten saattavat ulottua.

Jokaisesta tutkittavasta tapauksesta kirjoitetaan tutkintaselostus, joka sisältää kuvauksen tapahtumista, analyysin, johtopäätökset ja turvallisuussuositukset vastaavien tapauksien ehkäisemiseksi. Tutkintaselostuksissa ei ole henkilöiden nimiä. Ennen tutkintaselostuksen valmistumista varataan onnettomuuteen osallisille sekä tutkittavan onnettomuuden alalla valvonnasta vastaaville viranomaisille tilaisuus lausua mielipiteensä tutkintaselostuksen luonnoksesta.

Valmistuttuaan tutkintaselostus on julkinen, mutta ei sisällä tutkinnassa mahdollisesti saatuja salassa pidettäviä tietoja. Tutkintaselostukset julkaistaan suomeksi ja tarvittaessa myös ruotsiksi. Tutkintaselostus voidaan kääntää myös muille kielille.

Kaikki valmiit tutkintaselostukset julkaistaan. Ne löytyvät Onnettomuustutkintakeskuksen kotisivuilta, www.turvallisuustutkinta.fi. Valmistuneet tutkintaraportit jaetaan laajalti eri toimijoille kuten viranomaisille, varustamoille ja koulutusorganisaatioille.

3. MERITURVALLISUUTEEN LIITTYVÄ TUTKINTA JA ALUKSEN MERIKELPOISUUDEN ARVIOINTI

Liikenne- ja viestintävirasto, Traficom saa tiedon onnettomuuksista eri kanavien kautta. Tyypillisesti tapahtuneesta onnettomuudesta ilmoittaa ensimmäisenä VTS -keskus tai Rajavartiolaitos (merivartiostot). Myös alusten päälliköt ja varustamoiden henkilökunta ilmoittavat tapauksista suoraan Traficom:n päivystäville tarkastajille. Ilmoituksen vastaanottanut tarkastaja ottaa asian ensivaiheessa käsiteltäväkseen ja ilmoittaa asiasta ohjeiden mukaisesti eteenpäin.

Onnettomuudessa ollut alus pyritään tarkastamaan viivytyksettä. Tarkastuksessa todetaan aluksen edellytykset jatkaa lii-

kennöintiä tai toisaalta kirjataan ne toimenpiteet, jotka vaaditaan ennen kuin alusta voidaan uudelleen käyttää. Tarkastuksen yhteydessä ohjeistetaan aluksen päällikköä tekemään merionnettomuusilmoitus. Tarkastuksen ja merionnettomuusilmoituksen sekä muun asiaan liittyvän informaation perusteella Traficom ratkaisee, onko asiassa rikottu säännöksiä vastaan. Monesti onnettomuuksiin liittyen päällikkö on velvollinen Merilain nojalla antamaan meriselityksen, jossa Traficom on edustettuna. Mikäli Traficom katsoo, että vakavia rikkomuksia on tapahtunut, viedään asia syyttäjälle. Syyttäjälle laaditaan kirjallinen ilmoitus, jossa esitetään mitä rikkomuksia Traficom katsoo tapahtuneen. Syyttäjä välittää asian tyypillisesti poliisille esitutkintaa varten.

Meriselitys ja merionnettomuusilmoitus ovat pääasialliset informaation lähteet mitä tulee Traficomien merionnettomuuskesittelyyn. Ja toisaalta toinen pääasia on aluksen merikelpoisuuden ratkaiseminen onnettomuuden jälkeen.

Mikäli onnettomuuteen ei liity tahallisuutta, tuottamuksellisuutta tai selkeitä rikkomuksia, laatii Traficom kirjallisen päätöksen, jossa todetaan, että Traficomilla ei ole vaatimuksia asian suhteen. Tällainen päätös toimitetaan tyypillisesti vain merionnettomuusilmoituksen tehneelle päällikölle.

4. POLIISITUTKINTA TAI ESITUTKINTA

Saatuaan tiedon meripelastustilanteesta poliisi perustaa tilanneorganisaation ja käynnistää toimintasuunnitelmien mukaisen toiminnan. Poliisin tutkinta toimitetaan samanaikaisesti ja osin yhteistyössä onnettomuustutkinnan ja Liikenne- ja viestintäviraston suorittaman onnettomuustapauksen käsittelyn kanssa. Tapahtumapaikalla, evakuoitujen henkilöiden vastaanotossa, evakuoitokeskuksissa, sairaaloissa ja muis-

sa tapahtumaan liittyvissä paikoissa poliisi aloittaa tutkintaan ja identifiointiin liittyvät tehtävät.

Poliisitutkinta suoritetaan tapahtumakulun selvittämiseksi onnettomuustilanteissa. Poliisitutkinnalla tarkoitetaan muuta poliisin toimittamaa tutkintaa kuin rikoksen esitutkintaa. Merellä tapahtuneen onnettomuuteen liittyvä poliisitutkinta sisältää myös kuolemansyyn tutkinnan ja henkilön/henkilöiden katoamistapauksen selvittämisen. Poliisitutkinnan toimittamisesta on säädetty poliisilaissa (872/2011). Poliisin suorittamaan tutkintaan sisältyy matkustaja- ja miehistötietojen kerääminen, uhrien tunnistaminen ja omaisille tiedottaminen. Onnettomuudessa menehtyneiden tutkinnasta poliisi huolehtii siten, kun laissa kuolemansyyn selvittämisestä (459/1973) säädetään. Onnettomuudessa menehtyneiden henkilöiden tunnistamisessa tukeudutaan Keskusrikospoliisissa toimivaan uhritunnistusyksikköön. Rajavartiolaitos turvaa tarvittaessa poliisitutkintaa, erityisesti ollessaan ensimmäisenä viranomaisena tapahtumapaikalla.

Kun esitutkintaviranomainen on saanut tiedon rikoksesta tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut, aloitetaan rikoksen esitutkinta. Esitutkinta on menettely, jossa esitutkintaviranomainen tutkii ja valmistelee aineiston syyteharkintaa varten. Esitutkinnassa selvitetään rikos, sen tekoolosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteen päättämistä varten tarvittavat seikat. Esitutkintaviranomaisia ovat poliisi, tulli ja Rajavartiolaitos. Esitutkinnan toimittamisesta on säädetty esitutkintalaissa (805/2011). Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja. Tutkinnanjohtajana on pidättämiseen oikeutettu poliisimies tai muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jolle tämä oikeus on lailla erikseen annettu.

Merenkulun ympäristönsuojelulain mukaan Rajavartiolaitos on aluksesta veteen menevien päästöjen johtava valvontaviran-

omainen Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä. Poliisilla on valvontatoimivalta sisävesialueella sekä Suomen aluevesillä. Sisävesialueella tapahtuneiden epäiltyjen rikosten esitutkinnan suorittaa poliisi. Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä tapahtuneiden epäiltyjen rikosten esitutkinnan suorittaa lähtökohtaisesti Rajavartiolaitos. Rajavartiolaitos suorittaa esitutkinnan merenkulun ympäristönsuojelulain 13 luvun 3 §:ssä tarkoitetuissa rikoslain 48 luvun 1-4 §:ssä mainituissa rikoksissa sekä merenkulun ympäristönsuojelurikkomuksista. Rajavartiolaitoksen tutkittavaksi kuuluvista rikoksista on kattavasti säädetty lain rikos-
torjunnasta Rajavartiolaitoksessa (108/2018) 4 §. Näihin kuuluvat mm merilain (674/1994) 20 luvussa rangaistaviksi säädettyt kauppa-merenkulkuun liittyvät teot.